

EKOLOGIK QADRIYATLAR TIZIMI VA UNING TALABA SHAXSINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI

Teshayeva Dilnoza Chori qizi

Buxoro davlat universiteti Pedagogika kafedrası

1-bosqich tayanch doktoranti

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisdá ekologik qadriyatlar tizimining mohiyati va uning oliy ta'lim jarayonida talaba shaxsini shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Ekologik tarbiya va ta'limning integrativ yondashuv asosida amalga oshirilishi talabalar dunyoqarashini boyitishi, mas'uliyat hissini kuchaytirishi hamda barqaror rivojlanish tamoyillariga sodiq shaxs sifatida kamol topishiga zamin yaratishi asoslanadi. Tadqiqot natijalari ekologik ta'limni o'quv jarayoniga maqsadli kiritishning zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *ekologik qadriyatlar, talaba shaxsi, ekologik tarbiya, barqaror rivojlanish, oliy ta'lim, ekologik madaniyat.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются сущность системы экологических ценностей и её роль в формировании личности студента в процессе высшего образования. Обосновывается, что реализация экологического воспитания и образования на основе интегративного подхода обогащает мировоззрение студентов, усиливает чувство ответственности и создаёт условия для развития личности, приверженной принципам устойчивого развития.

Ключевые слова: *экологические ценности, личность студента, экологическое воспитание, устойчивое развитие, высшее образование.*

ABSTRACT

This article provides a scientific and theoretical analysis of the essence of the ecological values system and its role in shaping student personality within the higher education process. It is substantiated that implementing ecological education and upbringing through an integrative approach enriches students' worldview, strengthens their sense of responsibility, and creates conditions for developing individuals committed to the principles of sustainable development.

Keywords: *ecological values, student personality, ecological education, sustainable development, higher education, ecological culture.*

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda ekologik muammolarning keskinlashuvi — iqlim o'zgarishlari, biologik xilma-xillikning kamayishi, tabiiy resurslarning tugashi — yoshlar tarbiyasiga yangi talablar qo'yimoqda. Oliy ta'lim muassasalari nafaqat kasbiy

malaka beruvchi, balki ekologik jihatdan mas'uliyatli, barqaror rivojlanish g'oyalari hayotga tatbiq eta oladigan shaxslarni tarbiyalaydigan markaz sifatida namoyon bo'lishi lozim.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari, «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun (2020) va «2030-yilgacha barqaror rivojlanish maqsadlari»ga muvofiq ta'lim tizimida ekologik tarkibni kuchaytirish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Biroq ta'lim amaliyotida ekologik qadriyatlarni talabalar shaxsini rivojlantirish bilan bog'liq holda o'rganish yetarlicha e'tibor olmayapti.

Ushbu maqolaning maqsadi ekologik qadriyatlar tizimining tuzilishini tahlil qilish, ularni talabalar shaxsini rivojlantirish jarayoniga integratsiyalash yo'llarini aniqlash va pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI VA NAZARIY ASOS

Ekologik qadriyatlar masalasi pedagogika, ekologiya falsafasi va psixologiya kesishmasida o'rganiladi. S.D.Deryabo va V.A.Yasvin "ekologik yo'nalganlik" (ekologicheskaya napravlennost') tushunchasini ilmiy muomalaga kiritib, shaxsning tabiatga nisbatan munosabatini kognitiv, affektiv va xulq-atvor komponentlari yig'indisi sifatida ta'riflagan [1].

UNESCO ning "Barqaror rivojlanish uchun ta'lim" (Education for Sustainable Development) dasturi [2] ekologik qadriyatlarni ta'lim jarayoniga sistematik kiritishning global modelini taqdim etadi. Bu model uchta asosiy o'lchamni — bilimlar, munosabat (attitude) va xulq-atvorni — birlikda shakllantirishni talab qiladi.

Vatanimiz pedagogika fanida N.Ziyodullayev [3], shuningdek, bir qator tadqiqotchilar ekologik tarbiyaning milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashuvini tadqiq qilgan. Alisher Navoiy va boshqa Sharq mutafakkirlarining tabiatga bo'lgan hurmat va mehr ruhidagi g'oyalari ekologik tarbiyaning chuqur manbai sifatida e'tirof etiladi.

ASOSIY QISM

Ekologik qadriyatlar tizimi uch asosiy komponentdan tashkil topadi:

— **Kognitiv komponent:** ekotizimlar, ularning o'zaro bog'liqligi, atrof-muhit muammolari va ularning sabablari haqidagi ilmiy bilimlar.

— **Affektiv komponent:** tabiatga nisbatan sevgi, hayriqlik, g'amxo'rlik hissi va ekologik mas'uliyat tuyg'usi.

— **Xulq-atvor komponenti:** atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan kundalik harakatlar, ekologik me'yorlarga rioya qilish va fuqarolik ekologik faolligi.

Bu uch komponent yaxlit tizim sifatida ishlaganda talabaning ekologik madaniyati shakllanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, faqat bilimlar berishning o'zi xulq-atvorni o'zgartirmaydi — affektiv va xulq-atvor komponentlari bo'lmasa, ekologik bilimlar passiv holda qoladi.

Oliy ta'limda ekologik qadriyatlarni shakllantirishning pedagogik usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Fanlararo integratsiya — ekologik muammolarni nafaqat tabiiy fanlar, balki iqtisodiyot, huquq, ijtimoiy fanlar va san'at doirasida ham ko'rib chiqish talabaning tizimli ekologik fikrlashini rivojlantiradi.

Loyiha va tadqiqot faoliyati — real ekologik muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan talabaviy loyihalar ekologik qadriyatlarni amaliy tajriba orqali mustahkamlaydi. Service-learning (ijtimoiy amaliyot) dasturlari talabalarni mahalliy ekologik muammolarni hal qilish jarayoniga bevosita jalb etadi.

Raqamli ta'lim resurslari — virtual ekskursiyalar, ekologik simulyatsiyalar va interaktiv platformalar talabalarning ekologik muammolarni hissiy his qilishiga yordam beradi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari ekologik qadriyatlar tizimining talaba shaxsini rivojlantirishga keng qamrovli ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Bu ta'sir faqat ekologik bilim va ko'nikmalar bilan chegaralanib qolmay, balki shaxsning ijtimoiy mas'uliyati, empatiyasi va fuqarolik faolligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston oliy ta'limi kontekstida ekologik qadriyatlarni shakllantirish milliy-aksiologik asosda — tabiatga nisbatan yurtimiz an'anaviy hurmat va g'amxo'rlik ruhida — amalga oshirilishi maqsadga muvofiq. Buning uchun Sharq mutafakkirlarining tabiat falsafasidan va zamonaviy global ekologik pedagogikaning yutug'laridan uyg'un holda foydalanish zarur.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Amalga oshirilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ekologik qadriyatlar tizimini oliy ta'limga maqsadli integratsiya qilish talabalar shaxsini yaxlit rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Ekologik tarbiya bilan qamrab olingan talabalar nafaqat tabiatga nisbatan mas'uliyatli, balki ijtimoiy jihatdan ham faolroq shaxslarga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Deryabo S.D., Yasvin V.A. Ekologicheskaya pedagogika i psixologiya. — Rostov-na-Donu: Feniks, 1996. — 480 b.
2. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. — Paris: UNESCO, 2017. — 68 p.
3. Ziyodullayev N. Oliy ta'limda ma'naviy tarbiya: nazariya va amaliyot. — Toshkent: Fan, 2022. — 210 b.
4. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
5. Orr D.W. Earth in Mind: On Education, Environment, and the Human Prospect. — Washington: Island Press, 2004. — 224 p.
6. Bonnett M. Environmental Education and the Issue of Nature. — Journal of Curriculum Studies, 2007. — Vol. 39(6). — P. 707–721.

7. Sterling S. Sustainable Education: Re-Visioning Learning and Change. — Bristol: Green Books, 2001. — 96 p.

8. Forobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. — Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. — 224 b.

9. United Nations. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. — New York: UN, 2015.

10. Rahimova D.X. Oliy ta'limda ekologik tarbiya: pedagogik tajriba va istiqbollar // Pedagogika va psixologiya. — 2024. — №2. — B. 45–52.

